

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто стратегічні цілі, завдання і напрямки сталого економічного і соціального розвитку області на довготривалу перспективу з урахуванням загальнодержавних пріоритетів.

Ключові слова: рівень життя населення, стратегічні завдання, пріоритетні напрямки, інвестиційно привабливий регіон.

In the article strategic aims, tasks and directions of steady economic and social development of area, are considered on an of long duration prospect taking into account national priorities.

Keywords: standard of living of population, strategic tasks, priority directions, investment attractive region.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Трансформація суспільних відносин, що відбуваються у процесі ринкових перетворень в Україні, зумовлює глибинні зміни в економічній та соціальній сферах, в умовах і способі життя населення. Це, своєю чергою, позначається на якості та рівні життя людей, задоволенні їх матеріальних і духовних потреб. Для розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки необхідне всебічне оцінювання досягнутого рівня життя людей у регіонах України і це стане основою для розроблення нової ефективної регіональної політики.

Необхідність вивчення рівня життя населення посилюється в роки економічної кризи, коли знижуються показники соціально-економічного розвитку регіонів, суспільство дедалі більше розшаровується на групи людей із різними доходами, зменшується вартість робочої сили і зростає безробіття; ці процеси зменшують можливості людей щодо задоволення своїх потреб, посилюють негаразди в суспільстві. Вивчення кількісних і якісних змін у рівні життя людей стане основою для вироблення заходів, спрямованих на вдосконалення ефективних шляхів, методів і механізмів стабілізації та подальшого зростання рівня життя населення й створення повноцінних умов життєдіяльності людей.

Метою статті є обґрунтування суспільно-економічних основ формування рівня життя населення в аграрно-промисловому регіоні для визначення основних шляхів забезпечення належного рівня добробуту населення й ефективного соціального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Економічний розвиток будь-якого регіону країни визначається досягнутим рівнем життя населення. У сучасних умовах доводиться констатувати, що в практиці управління соціально-економічним розвитком регіонів країни рівень життя населення ще не став головною метою. Різні аспекти дослідження рівня життя населення викладені у працях українських і зарубіжних вчених – Д. Богині, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Жеребіна, М. Кизима, Е. Лібанової, В. Мандибури, В. Пономаренка, В. Райцина, Н. Рімашевської, Л. Черенько та ін.

Упродовж тривалого часу рівень життя населення залишається однією з основних соціально-економічних категорій, що не лише характеризує матеріальний добробут окремої людини, а й визначає узагальнений результат діяльності економіки країни за певний період.

Виклад матеріалу дослідження. Вплив світової фінансової кризи вніс свої корективи у здійснення фінансової політики держави загалом, у т. ч. у вирішення проблемних питань регіонів.

Ще у 2001 р. за участю науковців Інституту регіонального розвитку Національної академії наук України зроблено першу спробу визначити стратегічні напрямки розвитку регіону і, як результат, рішенням обласної ради від 11 січня 2002 р. затверджено перший варіант Стратегії розвитку Тернопільської області до 2005 р.; а 27 лютого 2004 р. внесено

зміни та доповнення до параметрів регіонального розвитку на період до 2011 року.

Згідно з вимогами Стратегії економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції,” схваленої 28 квітня 2004 р. Указом Президента України, Стратегія розвитку області доопрацьована вже на період до 2015 р. і 8 грудня 2004 р. затверджена рішенням обласної ради № 354 [5].

Цією Стратегією визначено наступні пріоритетні види діяльності: розвиток агропромислового комплексу, промисловості, туристично-рекреаційного бізнесу, малого підприємництва, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки.

Положення Стратегії обґрунтовані на основі результатів аналітичних досліджень та прогнозних розрахунків, законодавчих і нормативних актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади з урахуванням міжнародних правових актів та міжнародних угод, Схеми-прогнозу розвитку і розміщення продуктивних сил Тернопільської області на період до 2015 р. (виконавець – Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України) й інших наукових досліджень у сфері проблем та пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів України (зокрема, наукових видань Національного інституту стратегічних досліджень).

Метою Стратегії є визначення стратегічних цілей, завдань, пріоритетів і напрямків сталого економічного й соціального розвитку області на довготермінову перспективу з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки місцевих конкурентних переваг, обмежень і загроз перспективного розвитку регіону.

Стратегія має забезпечити здійснення суттєвих та якісних перетворень у всіх сферах соціально-економічної діяльності задля підвищення рівня життя населення через :

- реструктуризацію економіки області на основі запровадження інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням особливостей потенціалу регіону;

- розбудову та модернізацію виробничої інфраструктури для підвищення інвестиційної привабливості регіону, поліпшення умов запровадження передових інноваційних технологій;

- широкий розвиток підприємництва, насамперед середнього і малого бізнесу як головного чинника соціально-економічного розвитку області, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів;

- формування оптимальної структури господарства регіону, забезпечення комплексного розвитку на основі ефективного використання природно-ресурсного, виробничо-економічного, науково-технічного та людського потенціалу з використанням переваг і можливостей районів;

- стимулювання розвитку депресивних територій, зменшення економічних та соціальних диспропорцій;

- акумулювання на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць обсягу ресурсів, достатнього для виконання власних і делегованих функцій органів місцевого самоврядування;

- сприяння всебічному розвитку людського потенціалу завдяки стабілізації та поліпшенню демографічної ситуації, досягненню продуктивної зайнятості населення, високому рівню розвитку соціальної інфраструктури [5].

Основні положення Стратегії розвитку області на період до 2015 р. знайдуть реальне відображення під час розроблення перспективних і щорічних програм економічного й соціального розвитку області та її районів, спрямованих на підвищення рівня життя їх мешканців.

Реалізація програмних документів дає змогу прогнозувати виконання завдань Стратегії та зростання показників соціально-економічного розвитку, зокрема, до 2015 р. мають зрости: середньомісячна номінальна заробітна плата працівників – у 4,1 раза, щорічний обсяг капітальних інвестицій – у 2,1 раза, обсяги експорту – у 2,4 раза, обсяг реалізованої промислової продукції – в 1,8 раза, обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції – у 10 разів, обсяг реалізованої продукції сільського господарства – в 1,45 раза,

кількість підприємств готельного господарства – у 3 рази [5].

Головним результатом реалізації Стратегії має стати в усіх сферах економіки приріст виробництва суб'єктами господарювання, як правило, конкурентоспроможної продукції і, таким чином, досягнення основної стратегічної мети – підвищення рівня життя населення області. Це може бути досягнуто як шляхом реструктуризації економіки, так і за рахунок розвитку малого і середнього бізнесу [5; 6].

Із метою стимулювання подальшого розвитку області рішенням Тернопільської обласної ради № 791 від 19 листопада 2009 р. визначено спільні заходи відповідно до пріоритетів розвитку області, які запропоновано здійснити зі залученням центральних органів виконавчої влади та коштів державного бюджету в рамках укладення Угоди регіонального розвитку області між Кабінетом Міністрів України і Тернопільською обласною радою.

Серед переліку основних пріоритетних напрямків, за якими передбачено здійснення спільних заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, спрямованих на розв'язання проблем соціально-економічного розвитку області, які можуть бути здійснені в рамках угоди між Кабінетом Міністрів України і Тернопільською обласною радою, слід віднести наступні:

- розвиток високопродуктивного агропромислового комплексу, де основними зі спільних заходів щодо їх реалізації вважати створення високотоварного виробництва тваринницької продукції, фермерських господарств, оновлення машинно-тракторного парку, фінансову підтримку підприємств агропромислового комплексу, стимулювання розвитку сільськогосподарської кооперації та будівництво гуртового сільськогосподарського ринку;

- розбудову і модернізацію транспортної інфраструктури, де основними зі спільних заходів із їх реалізації вважати реконструкцію аеропорту, будівництво автовокзалу – з розрахунку потужностей на західний регіон, будівництво автомобільних доріг (ці теми дедалі актуалізуються з урахуванням того, що в Україні буде проведена фінальна частина чемпіонату Європи з футболу 2012 року);

- впровадження високих Європейських та світових технологій і стандартів у галузях освіти та медицини, де основними зі спільних заходів із їх реалізації вважати створення і функціонування комунального закладу Тернопільської обласної ради “Тернопільська університетська лікарня”, завершення будівництва та реконструкції 29 навчально-виховних закладів області, а також завершення будівництва обласної наукової бібліотеки у м. Тернополі, обласного архіву;

- розвиток енергетичного сектору області, де основними зі спільних заходів із їх реалізації є будівництво газорозподільної станції № 2 у м. Тернополі;

- розвиток туристично-рекреаційного потенціалу області, в якому є надзвичайно великі резерви і необмежене поле для діяльності;

- розвиток інфраструктури охорони навколишнього середовища, де основними зі спільних заходів із їх реалізації є будівництво заводу з переробки та утилізації твердих побутових відходів [5].

Удосконалення системи довго- та середньотермінового планування, програмування і прогнозування соціально-економічного розвитку, запровадження системи контролю за високоякісним та ефективним виконанням заходів діючих програм дало змогу дещо поліпшити показники соціально-економічного розвитку області, активізувати ділову активність, що стало передумовою вповільнення спаду виробництва у промисловості, будівництві, нарощення виробництва валової сільськогосподарської продукції, зменшення кількості зареєстрованих безробітних. Але результати аналізу макроекономічних показників області свідчать про те, що ситуація в реальному секторі економіки залишається складною.

Основними чинниками, які продовжують негативно впливати на економічні процеси в області, є кризові явища у фінансово-кредитній сфері та відсутність платоспроможного попиту на продукцію, котру виробляють в області. Суттєво зменшились інвестиції в основний капітал, украй малим є обсяг фінансування інфраструктурних проєктів, що дає

змогу прогнозувати погіршення показників соціально-економічного розвитку області у середньотерміновій перспективі.

Для вирішення найголовніших проблемних питань соціально-економічного розвитку області пріоритетними напрямками є :

- мінімізація впливу фінансової кризи на соціально-економічні процеси в області, у т. ч. досягнення макроекономічної стабілізації, мінімізації негативних соціальних наслідків;
- підтримка найвразливіших верств населення, недопущення стрімкого підвищення рівня безробіття; поступове підвищення рівня економічної активності та створення умов для відновлення економічного зростання через використання конкурентних переваг області, задіяння місцевих резервів розвитку і забезпечення дотримання державної дисципліни цін, законодавства про працю, зайнятість та соціальний захист населення;
- стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу;
- збільшення обсягів інвестицій у пріоритетні галузі економіки області;
- сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури місцевого і загальнодержавного значення;
- розвиток сучасної туристично-рекреаційної інфраструктури та підтримка культурного потенціалу і традицій;
- стабілізація податкової бази та створення умов для зростання власних податкових надходжень місцевих бюджетів різних рівнів;
- створення умов для сталого розвитку людських ресурсів на базі функціонування ефективної системи соціальних послуг [5].

Головним результатом реалізації Стратегії має стати вихід суб'єктів господарювання області на вищий економічний і технологічний рівень, що допоможе максимальному наближенню показників соціального і економічного розвитку області до європейських стандартів.

Реалізація заходів Стратегії сприятиме створенню конкретних переваг економіки Тернопільщини у територіальному розподілі праці в Україні та зміцненню позицій суб'єктів господарювання області на відповідних ринках товарів і послуг, що дасть змогу досягти основної стратегічної мети – підвищення рівня якості життя населення області.

Перспективним в області є розвиток туризму, який значно підвищив би доходи людей, зайнятих у цій сфері, і тих, котрі проживають у туристичній місцевості. Такими місцевостями є Придністер'я і Товтровий кряж, Кременецькі гори й Опілля, а також старовинні містечка з їх архітектурними, фортифікаційними, палацовими спорудами.

Тернопільщина – це край із природними та історично-культурними, туристичними об'єктами світового й всеукраїнського значення (карстові печери, геологічні відслонення, товтрові гряди, духовні центри (Почаїв, Зарваниця), замки й палацові споруди тощо). Розвиток різноманітних видів туризму (пізнавального, спортивного, релігійного, наукового, оздоровчого) може стати чинником соціально-економічної активізації поселенської мережі регіону, а це, своєю чергою, зумовить піднесення рівня життя їх мешканців.

Для підвищення рівня життя населення та дотримання законодавчо встановлених державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій було б раціональним оптимізувати в області народжуваність і зменшити смертність, підвищити тривалість життя людей. Цього можна досягнути через підтримку молодих сімей, поліпшення сфери охорони здоров'я і забезпечення належних умов праці та життя населення. З цією метою необхідна матеріальна підтримка сімей із дітьми, особливо багатодітних, відновлення функціонування лікарень у сільській місцевості (передусім у Шумському, Підволочиському, Монастириському, Бучацькому, Козівському районах), поліпшення матеріального забезпечення лікарняних закладів та фельдшерсько-акушерських пунктів, налагодження профілактичної роботи серед населення, відновлення мережі дошкільних навчальних закладів, особливо у сільській місцевості [4].

У Тернопільській області є певні територіальні особливості у показниках рівня життя, до того ж ці відмінності найбільші між сільською місцевістю та містами, між окремими групами районів. Їх також необхідно враховувати при розробленні напрямків економічної і соціальної політики, для підвищення рівня життя населення. Так, суттєвого поліпшення у забезпеченні населення житлом, медичними та культурними закладами потребують Козівський, Підгаєцький, Буцацький, Терехівський, Шумський, Кременецький, Лановецький і Борщівський райони, у забезпеченні дошкільними закладами – Кременецький, Шумський, Зборівський райони. В усіх районах необхідне підвищення рівня доходів населення, передусім за рахунок зарплат, що можливе за умови активізації соціально-економічного розвитку цих територій, особливо сільської місцевості [4].

Кризові процеси в економіці, що тривають із 1990 років, істотно зменшення валового внутрішнього продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності й науково-технічного потенціалу, ослаблення державного регулювання і контролю у сфері економіки, нестабільність правових механізмів, ускладнення соціального забезпечення та соціального захисту громадян спричинили процеси, які негативно вплинули на життєвий рівень населення Тернопільщини, як і всіх регіонів України.

Висновки. Для подолання бідності, підвищення рівня життя населення необхідні зусилля й уряду, й органів місцевого самоврядування. Регіональна політика уряду має бути спрямована на ефективне використання ресурсного потенціалу та створення сприятливих умов для динамічного соціально-економічного розвитку Тернопільської області. З цією метою у регіоні розроблена і має бути реалізована “Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року”. У ній запропоновано заходи з перетворення регіону з депресивного в інвестиційно привабливий з конкурентною економікою. Пріоритетний розвиток сільського господарства, транспорту, туризму, галузей промисловості, що використовують місцеву сировину, розвиток малого і середнього бізнесу, передусім у сфері послуг, рекреації тощо, стане важливими джерелами доходів міських та сільських жителів регіону, що значно підвищить рівень їх життя.

Згідно з цією Стратегією визначено основні пріоритети підвищення рівня та поліпшення якості життя населення в регіоні. Зокрема, запропоновано перетворення Тернопільської області на інвестиційно привабливий регіон із конкурентною економікою, у регіон чистого природного середовища, високорозвиненої культури, туризму та рекреації, у регіон із високим рівнем розвитку людських ресурсів, продуктивною зайнятістю населення, ефективною системою надання соціальних та житлово-комунальних послуг.

Література

1. Дослідження в області рівня життя населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poor.com.ua/doslidzhennya-v-oblasti-rivnya-zhittya-naselennya/>.
2. Рівень життя населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Evointeg/Prez1/stat/011.htm>
3. Рівень життя населення України / НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень, Державний комітет статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – К. : ТОВ Видавництво “Консультант”, 2006. – 428 с.
4. Соціальні індикатори рівня життя населення : стат. зб. / Голов. упр. стат. у Терноп. обл. – Тернопіль, 2009. – 207 с.
5. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/varnaly/005.htm>.
6. Яценко Л. Щодо рейтингу регіонів України за рівнем життя населення у 2006 р. [Електронний ресурс] / Л. Яценко, Т. Цихан, С. Лавриненко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/22.htm>.